

DAKTILEMA PAYDO BO‘LISHI VA UNING FOYDALANISH TURLARI

Dehqanova M.G‘.

CHDPU, Maxsus pedagogika kafedrasida o‘qituvchisi

Tayanch so‘zlar: eshitishida nuqsoni bo‘lgan bolalar, daktilema, individual, yondoshuv, o‘ng qo‘l qoidasi.

Ключевые слова: слабослышащие дети, типирование, индивидуум, подход, правило правой руки.

Key words: hearing-impaired children, typing, individual, approach, right-hand rule.

Резюме:

Ushbu maqolada eshitishida nuqsoni bo‘lgan farzandlari bor ota onalar uchun daktilemani oson usulda o‘rgatishlari uchun ko‘rssatmalar berilgan.

Резюме:

В этой статье приведены советы родителям детей с нарушениями слуха, как легко научить их печатать.

Summary:

This article provides tips for parents of children with hearing impairments on how to easily teach them to type.

Daktilologiya (boshqa yunon. Δάκτυλος - barmoq + boshqa yunoncha. Λόγος - ta'lim berish) nutqning o'ziga xos shakli bo'lib, u barmoq izlari ishlatganligi sababli nutq so'zining imlo shaklini barmoq bilan takrorlaydi. Barmoqlar yordamida harflarni ma'lum bir belgilar bilan ifodalash *daktilologiya* deyiladi va so'zlarni barmoqlar vositasida yoziladi. Asosan zaif eshituvchi, eshitishida nuqsoni bo'lgan bolalar maktablarida o'qitiladi va ular tomonidan qo'llaniladi. Daktil imo-ishoradan farqli ravishda har bir harf bir belgi bilan belgilangan. Imo-ishorada esa bir belgi bir so'zni anglatishi mumkin.

Harflarning qo'ldagi belgisi *daktilema* deyiladi. Daktilema orqali ma'lumot berish *daktillash* deyiladi. Eshitishida nuqsoni bo'lgan insonlar ma'lumotini qo'l belgilari bilan ma'lumot yetkazib berish va uni o'rganish sohasi daktilologiya deyiladi. Daktillash orqali asosan o'zini tanishtirish (ism, familiya, otasining ismi) manzilgohlar, ishorasi mavjud bo'lmagan jestlar tushuntiriladi.

Maxsus daktil alifbosi karlarni o‘qitish uchu tuzilgan bo‘lib, 1629-yilda Boneta bosma shaklida nashr tabog‘i bosgan. Boneta daktil alifbosi birinchi bor 1698 yilda bosib chiqilgan u boshqa asosda tuzilgan. Bu ispancha, fransuzcha, amerikacha va boshqa ko‘pgina alifbolardan 2 qo‘lligi bilan farqlanadi. Uning zamonaviy ko‘rinishi buyuk Britaniya, Avstraliya, Janubiy Afrikada keng tarqalgan. Rus daktil alfaviti 1835 yilda V.Ifleri bosib chiqqan bo‘lib, u pedagogik jarayonda qo‘llangandan keyin ishab chiqqan. Bu daktil alfaviti, shuningdek, daktil harflar Peterburg kar soqovlar internati direktori kotibi G.A.Gursevaning “Ensklopedik kurs” 1938 da e‘lon qilingan. Uning Boneta farqi harflarni qo‘l yordamidagi grafik tasviridir. Daktil tufayli Gurseva kitobida ko‘rsatilgandek zamonaviy rus dakti alfaviti kelib chiqdi. O‘z zamonasida tuzilib va keng tarqalgan daktil alifbosi milliy tillarda, ya‘ni o‘zbekcha, Armancha, ukraincha, beloruscha, (G.A.Gerankina 1972; I.F. Geyman 1981) 43 ta daktil alifbosi dunyoning 59 ta davlatida foydalaniladi. Butun dunyo karlar federatsiyasi konferensiyasida 1963 –yili daktil alfaviti ishlab chiqilgan .

O'zbek daktil alifbosi

 A	 B	 D	 E	 F	 G
 H	 I	 J	 K	 L	 M
 N	 O	 P	 Q	 R	 S

 T	 U	 V	 X	 Y	 Z
 O'	 G'	 SH	 CH	 NG	

Eslatma: hech qachon daktil harflarni o'zingizga qarab, pastga qarata, qo'lni ozingizdan uzoqlatgan holatda qilmang. Bu noto'g'i daktillashga va tushunarsiz so'zni ko'rsatishga olib keladi.

Qo'llar musht holatda, bosh barmoq tashqi tarafda qoladi.

A

Bosh barmoq kaft ichida, ko'rsatkich barmoq tekis holatda, o'rta barmoq yarim buklangan holda, nomsiz va jimjiloq barmoq esa kaft ichida buklangan holda bo'ladi.

B

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaft ichida. Ko'rsatkich barmoq va o'rta barmoq birgalikda yopishadi, yarim spiralsimon harkatlanadi.

D

Bosh barmoq ochiq holatda, ko'rsatkich barmoq yarim buklangan, o'rta barmoq, nomsiz va jimjiloq barmoq kaft ichiga buklangan holatda. Bosma *E* harfini eslatadi.

E

Bosh barmoq 45 gradusga diagonal holatda, ko'rsatkich, o'rta, nomsiz va jimjiloq barmoq 90 gradus holatda buklangan.

F

H

Bosh barmoq kaftga yopishgan, oʻrta, nomsiz va jimjiloq barmoq bosh barmoqni ustida, koʻrsatkich barmoq esa yarim buklangan holda.

I

Bosh, koʻrsatkich, oʻrta barmoq kaftga yopishgan holda, nomsiz va jimjiloq barmoq vertikal holatda turadi.

J

Bosh barmoq 65 gradusga diagonal holatda, koʻrsatkich, oʻrta, nomsiz va jimjiloq barmoq 90 gradus holda barcha barmoq birlashtiriladi.

K

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Koʻrsatkich hamda oʻrta barmoq vertikal holatda yopishib oʻng tarafga shiddat bilan bir marotaba qimirlatiladi.

L

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Koʻrsatkich hamda oʻrta barmoq 90 gradus qayrilib orasi ochiladi va rus alifbosidagi *Л* harfini eslatadi.

M

Bosh barmoq va jimjiloq kaftga yopishib turadi. Koʻrsatkich, nomsiz hamda oʻrta barmoq 90 gradus qayrilib orasi ochiladi va bosma *М* harfini eslatadi.

N

Bosh barmoq va nomsiz barmoq birlashib kaftga yopishadi. Koʻrsatkich, oʻrta va jimjiloq tik holatda turadi.

O

Bosh barmoq va koʻrsatkich barmoq birlashib *О* holatini eslatadi. Oʻrta barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq birlashib tik holatda turadi.

P

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Koʻrsatkich hamda oʻrta barmoq vertikal holatda yopishib tik turadi.

Q

Bosh barmoq, nomsiz barmoq, jimjiloq kaftga yopishib turadi. Ko'rsatkich hamda o'rta barmoq vertikal holatda yopishib yarim aylana holatida harakatlanadi.

R

Bosh barmoq va o'rta barmoq birlashib kaftga yopishadi. Ko'rsatkich barmoq, nomsiz barmoq va jimjiloq tik holatda turadi.

S

Rus alifbosidagi C harfi holati qaytariladi.

T

Bosh barmoq va jimjiloq barmoq kaftga yopishadi. Ko'rsatkich, o'rta, nomsiz barmoq 90 gradus buklangan holda turadi.

U

Bosh va jimjiloq barmoq ochiq holatda, ko'rsatkich, o'rta, nomsiz barmoq kaftga yopishgan holatda bo'ladi.

V

Barcha barmoqlar vertikal holatda, ochiq bo'ladi.

X

Bosh barmoq kaftga yopishgan, o'rta, nomsiz va jimjiloq barmoq bosh barmoqni ustida, ko'rsatkich barmoq esa yarim buklangan holda.

Y

Bosh, ko'rsatkich, o'rta barmoq kaftga yopishgan holda, nomsiz va jimjiloq barmoq vertikal holatda turadi. *I harfi konfiguratsiyasi.* Yarim aylana harakatlanadi.

Z

Bosh barmoq, o'rta, nomsiz, jimjiloq barmoq kaftga yopishgan holatda. Ko'rsatkich barmoq yuqoriga ko'tarilgan holatda. Havoda Z harfi chiziladi.

O'

Bosh va jimjiloq barmoq ochiq holatda, ko'rstakich, o'rta, nomsiz barmoq kaftga yopishgan holatda bo'ladi. Biroz shiddat bilan aylana harakatlanadi. *O* harfi konfiguratsiyasi eslatadi.

G'

Bosh va ko'rsatkich barmoq teskari holda shiddat bilan bir necha marotaba harakatlanadi. *G* harf konfiguratsiya eslatadi.

SH

Ko'rsatkich, o'rta, nomsiz barmoq birlashtirilgan holatda tepaga qaratiladi. Barmoq ichki qismi o'zingizga qaraydi.

CH

Bosh barmoq, ko'rsatkich barmoq, o'rta barmoq birlashtiriladi. Nomsiz va jimjiloq barmoq kaftga yopishiladi.

NG

Dastlab N keyin esa G harflari tezlik bilan qilinadi.

O'zbek daktill alifbosi aytilayotgan vaqtda tik qaddi qomatda turgan holatda yekkalar tikka, bo'yin ko'tarilgan, qo'llar buklangan holda yelkada 20-25 sm uzoqlikda qo'l qarama qarshi turgan insonga qaragan holatda bo'ladi.

Daktillash elementi bajarilayotgan vaqtda ikkita bir xil harflar kelib qolganda, masalan, *muallim, muassasa, tabiiy, metall* so'zlarida harflarni 0.5 sekund emas ozgina vaqt 0.7 sekundga cho'zib harakatlanish taklif etiladi.

Adabiyotlar:

1. Mirziyoyev SH.M., O'zbekiston Respublikasi prezidentining 407 sonli qarori.22.10.2022 yil
2. Denis Draga, "RJY", Moskva 2011 yil.
3. R.Fradkina, "Gapiruvchi qo'llar" Moskva 2001.
4. Qodirova F.U. va boshqalar "Daktilogiya va imo-ishora metodikasi" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2024.
5. Qodirova F.U. va boshqalar "Surdotarjimonlik praktikumi" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2024.
6. Qodirova F.U. va boshqalar "Maxsus pedagogika asoslari" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2023.
7. Avvalboyeva D., Imo-ishora tili, Toshkent 2021.
8. Qodirova F.U. va boshqalar "Inklyuziv va maxsus ta'limning filologik asoslari" O'quv qo'llanma ZEBO-PRINTS 2022.
9. Inagamov M. "O'zbekiston karlarining imo-ishora nutqi", 2011 yil
10. Fayziyeva U.Y. "Ko'ring, eshiting, gapiring" O'quv metodik qo'llanma Chashma-print.